

Л.В. Іванченкова, канд. екон. наук
доцент кафедри обліку і аудиту
Одеська національна академія харчових технологій

МОНІТОРИНГ УПРАВЛІНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті досліджуються особливості формування моніторингової системи дослідження і обліку управлінської інформації на підприємствах харчової промисловості. Дослідження показали, що оскільки аналіз охоплює звичайно велику кількість об'єктів спостереження, важливо уніфікувати способи оформлення результатів. Тому до кожного розділу плану, виконання якого закріплюється за певним структурним підрозділом, повинен бути прикладений перелік питань, що підлягають висвітленню, макети аналітичних таблиць, формули розрахунку похідних показників, а при комп'ютеризованій аналітичній обробці інформації - алгоритми, тобто повинні бути дані докладні інструктивні вказівки про порядок обробки даних при оформленні результатів аналізу.

Ключові слова: моніторинг, інформація, планування, аналіз, собівартість, харчові підприємства.

Постановка проблеми. Одним з основних і вирішальних умов комплексної й об'єктивної оцінки ефективності виробничих ланок є якісна й надійна інформаційна база, що являє собою сукупність певним чином організованих даних, що дозволяють провести комплексний аналіз, дати оцінку й обґрунтувати планове завдання на найближчу й стратегічну перспективу, обґрунтувати раціональні управлінські рішення. Інформаційна база являє собою сукупність даних про стан керованої ланки й тенденції його розвитку, про оточуюче його середовище й результати науково-дослідних і проектно-конструкторських розробок, проведених у відповідних напрямках. Склад і зміст прийнятих рішень й оцінка результатів роботи визначають вимоги й коло даних, що включаються в інформаційний масив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичною і теоретичною основою дослідження механізмів формування моніторингової

системи управління підприємством харчової промисловості стали наукові праці: І. Бланка, Н. Брюховецької, О. Виборової, Н. Дмитрієвої, О. Гетьман, Н. Євдокимової, Л. Лігоненко, Т. Костенко, І. Кривов'язюка, В.Рапопорта, В. Савчука, Д. Стеченка тощо. Проте у вітчизняній науці не приділено достатньої уваги питанням формування моніторингової системи дослідження і обліку управлінської інформації на підприємствах харчової промисловості., а тому вони потребують подальшої розробки та систематизації.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є дослідження особливостей формування моніторингової системи дослідження і обліку управлінської інформації на підприємствах харчової промисловості..

Виклад основного матеріалу досліджень. В даний час наша країна потребує системи, яка повинна бути пристосована до оточення. Здатність до реакції на оточення, визначається як здатність системи до адаптації. Вона повинна враховуватися при проектуванні структури й діяльності системи. Кожна система має власну шкалу показників її діяльності, зокрема:

- задоволення певних суспільних потреб;
- створення системою певних продуктів або надання послуг;
- раціональне використання системою наявних у неї матеріальних, людських ресурсів і можливостей у сфері організації;
- раціоналізація діяльності, що підвищує продуктивність системи.

Залежно від того, які елементи приймаються до уваги і який принцип виділяється як основна характеристика системи, формуються різні системи.

Елементи (або частини), що складають систему, можуть бути окремими підсистемами, які діляться далі на елементарні підсистеми. У структурі кожної системи (підсистеми) можна виділити наступні взаємодіючі між собою фактори:

- люди, що приймають участь у здійсненні завдань системи;
- засоби й предмети праці, наявні в розпорядженні системи;
- інформація, що встановлює зв'язок між людьми й речами.

Критерії, що визначають порядок виділення часткових систем або підсистем із системи підприємства, бувають різними. Елементи системи взаємозалежні й функціонують відповідно до організаційних принципів: поділу праці, взаємного структурного впорядкування, координації конкретної діяльності елементів системи й т.д.

Управління (адміністративна частина) являє собою комплекс заходів

для забезпечення правильної й ритмічної роботи підприємства по виконанню поставлених завдань й досягненню стратегічних цілей розвитку. Сюди входять не тільки виробничі, але й інші завдання підприємства як організації.

Завдання, що постають перед управлінням, можна розділити за ступенем важливості на дві групи.

1. Основні завдання управління:

- планування (підготовка рішень);
- прийняття рішень;
- контроль за їх виконанням.

2. Другорядні завдання:

- організація;
- розпорядження [1].

Існують дві сфери, якими повинне займатися управління й про які керівництво вимагає інформацію:

- сфера забезпечення процесу виробництва й інших завдань підприємства, які діляться на спеціальні відділи, наприклад фінансовий, кадрів, устаткування, сировина тощо;

- сфера власне виробництва, техніки, збуту, включаючи технічний розвиток, сервіс тощо.

- координація.

Деякі фахівці на основі аналізу потоку інформації визначають основні властивості використовуваної системи інформації в такий спосіб:

- у кожному пункті повинна приходити тільки та інформація, що має безпосереднє відношення до завдань, виконуваних у цій точці;

- на різних рівнях однієї й тієї ж ієрархічної градації приходить інформація, диференційована відповідно до приналежності й ступеня відповідальності;

- зміст кожного інформаційного повідомлення складено на основі інформації, використовуваної для контролю, а також для перевірки результатів, що впливають із даної інформації;

- основні частини інформації приходять у місце призначення в такому вигляді, щоб не було необхідності їх переробляти;

- для кожного виду інформації визначено джерело, що відповідає її змісту;

- необхідна точність інформації повинна відповідати вимозі строку виконання [2].

Перший тип інформації, що викликає необхідність ухвалення

рішення, тісно взаємозалежний із проблемами централізації й децентралізації в прийнятті рішень. Незалежно від централізації для децентралізації прийняття рішень варто підтримувати централізацію інформації. Передача даних на відстань дозволяє зв'язати централізацію інформації зі способом прийняття рішень.

Другий тип інформації, що викликає дію безпосередньо, наприклад розпорядження керівництва підприємства, або ж заочно, наприклад замовлення від торговельного партнера. Ця інформація може належати як до матеріальних, так і до власне інформаційних процесів.

Наступним типом інформації є так звана нейтральна інформація. Нейтральна інформація виникає на основі заочного або зовсім нейтрального повідомлення, що може стати для підприємства інформацією, тобто цілеспрямованим повідомленням. Хоча така інформація спочатку не призначена для встановленої мети, однак вона може набути цього значення, проходячи через всю систему.

Керований робочий процес при обробці інформації є рухом інформації. Рух інформації починається з певного моменту й після більш-менш тривалої обробки його результатом є ухвалення рішення, що веде до якої-небудь дії або протидії. Потік інформації проходить усередині замкнутої системи, що має заздалегідь визначену ціль, і утворює комплекс управління. На харчовому підприємстві багато таких комплексів управління на різних рівнях, які взаємозалежні або входять один в одного. Окремі фази потоку інформації (прийом інформації, запам'ятовування й вихід) у різних комплексах управління мають різне значення.

Обробка інформації здійснюється відповідно до методу її використання. Виділяють наступні види обробки інформації:

- стиснення інформації шляхом сегрегування;
- класифікація;
- об'єднання з іншою інформацією;
- вибір;
- стиснення розрахунків;
- контроль помилок.

У той час як допоміжна інформація вимагає меншої обробки, контрольна інформація, а також інформація, на основі якої складаються плани й приймаються рішення, вимагають більшої обробки й стиснення. У цьому зв'язку можна погодитися з авторами, що вказують, що було б односторонньо й зовсім неправильно сприймати ріст управлінської або канцелярської праці, тобто потоку інформації, без подальшого відбору, це

було б ознакою безгосподарності. Це наростання інформації є частково результатом комплексності, що збільшується, господарського процесу.

Рух інформації є власне робочим процесом управління. Інформаційні процеси утворюють більші або менші комплекси робочих процесів, які взаємозалежні, і відповідно до визначеної мети регулюється їх тривалість і величина.

Питання організації економічного аналізу набувають в сучасних умовах важливого значення. Економічний аналіз повинен проводитися у харчових підприємствах, в об'єднаннях, на рівні секторів й галузей. Підприємство, як основна ланка національного господарства є юридичною особою, наділеною всіма правами й обов'язками. Втім, саме державні органи створюють початкові умови для нормального функціонування будь-якого підприємства, об'єднання. Ієрархічний ланцюжок веде від підприємств до секторів й галузей, завершуючись загальнодержавними органами регулювання економіки на рівні національного господарства. Усі ланки цього ланцюга, пов'язані певною відповідальністю за виконання завдань соціально-економічного розвитку країни, й повинні здійснювати відповідний економічний аналіз їх виконання. Організаційна система й методика такого аналізу повинні визначатися внутрішніми положеннями й інструкціями.

Організація аналізу на підприємстві (в об'єднанні) зводиться до чіткого розмежування об'єктів і суб'єктів аналізу. На харчовому підприємстві, наприклад, економічний аналіз може здійснювати головний економіст і його служба, відділ економіки й організації виробництва (на великих підприємствах й в об'єднаннях), головна бухгалтерія, планово-економічний, фінансовий і виробничий відділи, відділ збуту, технічного контролю, начальники цехів і виробничих ділянок. У аграрних підприємствах аналіз безпосередньо здійснюють економісти, бухгалтери; розвиток рослинництва вивчають разом з агрономами, тваринництва - зоотехніками, ефективність використання сільськогосподарської техніки - інженерами-механіками; оперативним аналізом займаються керівники підприємств, агропромислових об'єднань, бригадири, завідувачі фермами. У торговельних підприємствах основна економічна робота падає на бухгалтерів, у великих торговельних організаціях - на бухгалтерів, економістів, фінансистів. До аналізу товарних запасів, асортиментів й якості товарів, виконання постачальниками договорів поставки залучаються товарознавці, завідувачі відділами магазинів і торговельних баз [3].

Великі харчові підприємства, а також об'єднання, що володіють великим адміністративно-управлінським апаратом, стикаються із серйозною проблемою раціональної організації аналітичної роботи. У зв'язку із цим виникають два варіанти її вирішення: створення самостійного відділу економічного аналізу; здійснення аналізу відповідними економічними службами підприємства, його окремими підрозділами.

Організація самостійного відділу економічного аналізу має перевагу у тому, що в цих умовах економічний аналіз може скоріше перетворитися в комплексний, більш органічно вписатися в систему управління як самостійна підсистема, перетворитися в дієву функцію управління.

Детальний аналіз може здійснюватися у великих об'єднаннях харчової промисловості, у галузевих органах регулювання; у агропромислових об'єднаннях й управліннях агропромислового розвитку місцевих органів влади, в обласних підрозділах й у міністерствах; в об'єднаннях (мережах) підприємств торгівлі й громадського харчування. У серединній й особливо вищих ланках може застосовуватися метод групування, що дозволяє виявити ті або інші економічні тенденції й закономірності; метод кореляційного й регресійного аналізу, за допомогою якого вимірюються зв'язки між економічними явищами, процесами, показниками. Тільки в середніх і вищих ланках можна провести всебічний порівняльний аналіз діяльності підприємств за рівнем і динамікою продуктивності праці, ефективності використання основних фондів й оборотних засобів, організаційно-технічним й технологічним рівнем й т.д.

Найважливішим завданням порівняльного економічного аналізу на всіх рівнях й особливо на галузевому рівні - є пошук невикористаних резервів підвищення ефективності виробництва. Організація такого аналізу можлива, звичайно, і на окремих підприємствах, але найвищий рівень узагальнення досягається на основі цілком репрезентативних сукупностей. Узагальнення матеріалів такого аналізу забезпечує найбільш результативний пошук резервів розвитку.

Для проведення аналізу необхідне формування відповідного типового положення, що передбачало б проведення такого аналізу в споріднених підприємствах у цілому й по видах виробництва (переділах). Аналіз по видах робіт і переділах здійснюється на основі часткових методик. Матеріали порівняльного аналізу повинні узагальнюватися, на їх основі розроблятися і реалізовуватися конструктивні пропозиції. Цю функцію доцільно покласти на органи регулювання економіки й відповідні

науково-дослідні інститути.

Аналіз доцільно проводити за схемою підприємство - об'єднання (мережа) – регіон – національне господарство. У цьому випадку він перетворюється в потужний засіб регулювання економіки. Звітність окремих підприємств представляється органам державного регулювання й контролю у встановленому порядку, де вона піддається узагальненню й аналізу. Обсяг аналітичної роботи, її послідовність, організаційні форми й деякою мірою методика обумовлюються специфікою відповідного органу регулювання.

Отримані дані, що характеризують господарську діяльність підприємств у всіх розрізах, направляються у вищі органи державного регулювання для практичного використання при розробці перспективних програм соціально-економічного розвитку держави, для прийняття рішень по національно-господарських питаннях.

Аналіз в органах Міністерства фінансів України спрямований на контроль за виконанням підприємствами і їх об'єднаннями своїх зобов'язань перед державним бюджетом. Органи Національного банку України аналізують звітність із боку раціонального використання виділених коштів цільового фінансування.

Важливе місце в економічній роботі підприємств належить громадськості, зокрема профспілковим організаціям. Через виробничі наради, робочі комісії профспілки можуть стежити за ходом виконання програм розвитку виробництва. Активна форма спостереження й сприяння можлива лише тоді, коли господарська діяльність постійно вивчається й аналізується. Профспілки повинні тримати у сфері своєї пильної уваги питання, пов'язані з організацією праці й заробітної плати, виконанням трудових договорів, підвищенням кваліфікації працівників, поліпшенням культурно-побутових умов.

Застосування всіх форм внутрішньогосподарського, державного й суспільного контролю й аналізу створює можливість найбільш раціонального використання природних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, основних фондів й оборотних засобів, удосконалювання структури управління, організації й стратегічного планування господарської діяльності, поліпшення якості продукції й зниження її собівартості, підвищення продуктивності праці, рентабельності, економічної ефективності виробництва і якості всієї роботи.

Таким чином, систематично проведена аналітична робота повинна забезпечити досягнення цілого «дерева цілей», базисом якого є об'єктивна оцінка рівня ефективності виробництва.

З цього випливає складність розробки плану, що повинен охопити як об'єкт вивчення всі послідовні стадії створення, виробництва й обігу продукції. У плані аналітичної роботи повинна бути передбачена участь всіх підрозділів підприємства - лінійних й функціональних, працівників різних професій і спеціальностей, узгодження окремих досліджень і комплексне взаємопов'язане узагальнення їх результатів. Тому в календарно-тематичному плані аналітичної роботи необхідно по кожному пункту вказувати відповідального за його виконання, строки початку й завершення робіт, способи оформлення її результатів і передачі матеріалів у координаційний центр.

Залежно від масштабів підприємства, об'єднання аналітична функція або організаційно відокремлюється в самостійний структурний підрозділ, або виконується функціональними підрозділами планування або ж бухгалтерського обліку. Так, на великих харчових підприємствах й в об'єднаннях організаційним центром аналітичної роботи виступає бюро або група економічного аналізу при головному економісті (самостійна структурна одиниця) або такі групи чи бюро виділяються в складі планового відділу.

На дрібних і середніх підприємствах аналітичною роботою керує начальник планового відділу або ж головний бухгалтер, які виконують цю функцію паралельно зі своїми основними обов'язками, залучаючи працівників свого апарату. У цьому випадку аналітична робота проводиться однобоко, у ній зовсім не беруть участь або беруть участь епізодично й неповно технічні служби й інженерно-технічні працівники цехів й підрозділів. При такій організації аналітичної роботи аналіз не виходить за рамки показників бухгалтерської й статистичної звітності й не може дати об'єктивну оцінку ефективності виробництва. У результаті аналіз набуває яскраво вираженого фінансово-економічного аспекту, не розкриває вплив на кінцеві результати факторів техніки, технології, організації праці й виробництва, управління, соціального розвитку й виконання стратегічного плану, підвищення ефективності виробництва [5].

При складанні плану аналітичної роботи повинні бути визначені наявні джерела інформації, способи заповнення відсутньої інформації з пунктів плану. Так, для аналізу використання потужностей при відсутності на підприємстві спеціальних датчиків передбачають збір вихідної

інформації шляхом проведення вибіркового обходу або ж масового хронометражу роботи працівників, для аналізу впливу суб'єктивних і соціальних факторів організуються спеціальні анкетні обстеження тощо. Отже, план аналізу повинен не тільки базуватися на наявній інформації, але передбачати форми й методи створення додаткових джерел інформації.

Висновки. Оскільки аналіз охоплює звичайно велику кількість об'єктів спостереження, важливо уніфікувати способи оформлення результатів. Тому до кожного розділу плану, виконання якого закріплюється за певним структурним підрозділом, повинен бути прикладений перелік питань, що підлягають висвітленню, макети аналітичних таблиць, формули розрахунку похідних показників, а при комп'ютеризованій аналітичній обробці інформації - алгоритми, тобто повинні бути дані докладні інструктивні вказівки про порядок обробки даних при оформленні результатів аналізу.

Наступним етапом організації аналітичної роботи є збір матеріалів для аналізу та їх відповідна обробка. Цей етап включає відбір необхідної інформації, проведення додаткових спостережень й їх узагальнення для заповнення наявних пробілів у системі інформації, перевірку достовірності інформації і її обробку по рекомендованих формулах із заповненням необхідних аналітичних таблиць і кресленням графіків, якщо це потрібно. Таким шляхом створюється необхідна база для аналітичних висновків і кількісного виміру зв'язків, визначення впливу факторів на рівень ефективності виробництва.

На третьому етапі вивчення цих матеріалів дозволяє дати попередню оцінку результатів діяльності об'єкта, що включає характеристику ступеня виконання плану, динаміки показників і рівня використання трьох груп ресурсів.

Найбільш складний - четвертий етап - передбачає аналіз причин, що викликали відхилення від плану й визначили динаміку як результативних показників, так і ресурсних. На цьому етапі шляхом якісного аналізу виявляються взаємодіючі фактори, здійснюється їх групування на залежні й не залежні від аналізованого об'єкта, перші підрозділяються за відповідальними за їх вплив структурними одиницями і конкретними виконавцями. Після цього встановлюється характер зв'язку між факторами й результатами їх взаємодії й застосовуються ті або інші форми кількісного виміру їх впливу з урахуванням форми зв'язку.

На цій основі визначається розмір збитку, нанесеного негативним впливом окремих залежних факторів, способи усунення або ослаблення їх

впливу, а також закріплення й посилення позитивної дії інших факторів. Тим самим визначаються резерви підвищення ефективності господарювання.

На п'ятому, заключному, етапі здійснюється узагальнення матеріалів аналізу. Дається остаточна оцінка рівня ефективності роботи й комплексів факторів (причин), що обумовили цей рівень, здійснюється зведений підрахунок резервів підвищення ефективності з підрозділом на поточні, які можна мобілізувати найближчим часом, і довгострокові.

Бібліографічний список: 1. Грешак М.Г., Коцюба О.С. Управління витратами: Навч. – метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.:КНЕУ, 2002. – 131 с. 2. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: [навч.посіб.] / Л.О.Коваленко, Л.М.Ремньова., К.: Знання, 2005. – 630с.. 3. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: учебн. пособие: пер. с франц. / под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с. 4. Купчак П.М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / за ред. доктора 286 економічних наук, професора Л.В. Дейнеко. – К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с. 5. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання: монографія. – Ч. I: – Харьков: ВД „Інжек”, 2006. – 235 с.

Иванченкова Л.В. Мониторинг управленческой информации в деятельности предприятий пищевой промышленности.

В статье исследуются особенности формирования мониторинговой системы исследования и учета управленческой информации на предприятиях пищевой промышленности. Исследования показали, что поскольку анализ охватывает конечно большое количество объектов наблюдения, важно унифицировать способы оформления результатов. Поэтому к каждому разделу плана, выполнение которого закрепляется за определенным структурным подразделением, должен быть приложен перечень вопросов, подлежащих освещению, макеты аналитических таблиц, формулы расчета производных показателей, а при компьютеризированной аналитической обработке информации - алгоритмы, то есть должны быть даны подробные инструктивные указания о порядке обработки данных при оформлении результатов анализа.

Ключевые слова: мониторинг, информация, планирование, себестоимость, пищевые предприятия.

Ivanchenkova L.V. Management information monitoring in the food industry.

The article deals with the peculiarities of the formation of a monitoring system for research and accounting of management information at food industry enterprises. Studies have shown that since the analysis usually involves a large number of objects of observation, it is important to unify the methods of designing the results. Therefore, to each section of the plan, the implementation of which is fixed by a certain structural subdivision, the list of issues to be covered, the layouts of the analytical tables, the formulas for calculating the derived indicators, and, in the case of computerized analytical processing of information, are algorithms, that is, detailed instructions should be given instructions on the order of data processing when making the results of the analysis.

Questions of the organization of economic analysis become important in modern conditions. Economic analysis should be carried out in food enterprises, in associations, at the level of sectors and industries. The enterprise as the main link of the national economy is a legal entity endowed with all rights and obligations. However, it is the state authorities that create the initial conditions for the normal functioning of any enterprise, association. The hierarchical chain leads from enterprises to sectors and branches, ending with the national authorities of the regulation of the economy at the level of the national economy. All the links in this chain, which are linked with a certain responsibility for fulfilling the tasks of socio-economic development of the country, must carry out an appropriate economic analysis of their implementation. The organizational system and the methodology for such an analysis should be determined by internal regulations and instructions.

Key words: monitoring, information, planning, cost, food enterprises.

Стаття надійшла до редакції: 13.10.2018 р.